

La Costera-La Canal-La Vall d'Albaida

La història amagada Mariano González

Imatge de l'hort possiblement dels primers anys 20. Al fons, a la dreta, es pot apreciar la plaça de bous nova, construïda entre 1917 i 1919.

L'HORT D'ESPEJO

L'autor de l'article parla d'un espai idíl·lic de Xàtiva que hui és només una ombra del que fou fins fa només uns pocs anys. La pèrdua de l'hort de José Espejo com espai emblemàtic és més pesadora pel fet de que no va tindre lloc durant el «desarrollismo» devastador dels 60 i 70 si no fa menys de deu anys.

Els horts periurbans existents a Xàtiva durant la baixa edat mitjana eren continuadors de les almúnies i els rafals islàmics, i els mateixos que van posseir el patriciat urbà dels segles XVI i XVII i la burgesia liberal del XIX. La proximitat al nucli poblat va generar la necessitat de tancarlos per tal d'evitar els furs de les collites, i si les tàpies tenien suficient consistència i altura, les caselles on es guardaven les eines de llaurar evolucionaven fins convertir-se en veritables cases de camp, que hui denominaríem segones residències, perquè eixe era, exactament, l'ús que tenien, a banda, clar, de l'agrícola.

Així els veiem en el famós dibuix fet per Wyngaerde en 1563: horts tancats, horts closos amb construccions de certa volada, molts, ara, només ruïnes colgades en l'horta que, de quan en quan, ens retornen en eliminar la terra de llaurar que les oculta. L'any passat dedicarem un article d'aquesta secció d'Història Amagada a l'Hort de Mora, situat en un extrem de la ciutat, i hui creuem a la ban-

da contrària, allevant, fora del Portal de Cocentaina, al l'Hort d'Espejo situat al camí vell de Lloc Nou de Fenollet, baix de l'antiga piscina de la carretera de Gandia. Fins fa uns anys era un altre hort majestuos però les darreres actuacions urbanístiques se l'han engolit fins reduir-lo a una casa de camp deixada caure enmig dels patis de les finques que l'envolten. Així balafiem el nostre patrimoni etnològic i el valuós paisatge de l'horta.

Un manuscrit de 1680 l'esmenta com "Hort de Sent Onofre", perquè en aquella època era dels franciscans alcantarins, que tenien el convent extramurs de la ciutat entre el Calvari Alt i el Castell Menor, i descriu les seues afrontacions o límits que arribaven fins la muralla, unes cent trenta fanecades, com a poc, molt més gran que el que hem conegut. Potser els frares el veneren per pagar les obres del nou convent construït després de la Crema de Xàtiva perquè segons altra anotació de 1747 ja no era de "los padres descalzos", sinó de Manuel Moxica Llaudes, mercader, descendent d'una família d'Ala-

cant que s'havia enriquit venent ciris en la seua botiga de la Corretgeria. En un document de 1817 figura com a propietari el seu renebot Tomàs Moxica Noguera, doctor en lleis i cunyat del regidor de Carcaixent Vicent Talens Garrigues, primer marquès de la Calzada. Sens dubte, els Moxica havien millorat el seu estatus.

Poc després, es va dividir en dos

horts distints: el de la part de ponent, més a prop de la muralla, el va comprar l'advocat Mariano Ortoneda Meliana, i la part oriental va ser adquirida per José Espejo Úbeda, cosa que sabem per la crònica de l'epidèmia de còlera de 1834 publicada per Vicent Boix en el llibre *Memorias de Xàtiva*, on diu que: «se designaron como lazaretos sucios los huertos de Orto-

neda y el de Espejo, fuera de la puerta de Cocentaina». Ortoneda pertanyia a un llinatge establert en Xàtiva procedent de Montblanc, una família en la que alguns dels seus membres van fer fortuna, igual que els Espejo, torcedors de seda oriünds, sembla, de la Canal de Navarrés i, un cop rics, representants, com els altres, de la burgesia benestant i rendista del segle XIX, perquè, com deia un d'ells, «treballar no és de senyors». L'hort d'Ortoneda acabà en mans d'Adrián Moscardó, mentre que l'altre el va heretar José Espejo Gil, convertit ja en un hisendat filantrop, que va deixar part de la seua fortuna per acabar la capella del cementiri i construir el Jardí de la Glorieta. Abans, l'hort que en el segle XIX s'identificava, com hem vist, amb el cognom del propietari, l'havia venut a Cristóbal Mompó, l'alcalde de Xàtiva que va manar enderrocar el Portal del Lleó. Cal fer un aclariment relatiu al nom, perquè és prou usual que els topònims experimenten alteracions fonètiques que acaben substituint la denominació original, per exemple, el carrer dels Siurana, que és un cognom, va acabar dient-se de Segurana, i la Partida de Pintor, que es deia així per Pere Pintor, metge d'Alexandre VI, propietari de l'alqueria existent en aquell paratge, hui es coneix com Partida del Pintor. Igual va passar amb l'Hort d'Espejo, que hui es coneix com Huerto del Espejo, substituint el cognom.

► **Un hort ple d'elements interessants.** L'element més notable del l'Hort d'Espejo era el viver, probablement el major de tots els de Xàtiva, construït al segle XVII pels frares de Sant Onofre, amb un brollador en mig que ascendia per l'arbre o piló en forma de columna hexagonal gòtica, semblant a la de la font de la Trinitat i la de la plaça de Roca, rematat per una poderosa copa barroca de marbre de buixcarró. En la dècada dels anys noranta del segle passat l'hort va ser adquirit pels actuals propietaris, i com és fàcil de deduir, prèviament a la transacció, la font va desaparèixer. Per acabar el seu destí de gran hort, el pla general d'ordenació urbana, com hem apuntat més amunt, el va deixar tremolant.

Una tradició no comprovada diu que durant un temps va pertànyer al naturalista Rodrigo Botet, el qual hauria dissenyat el jardí, de planta quadrada amb quatre parterres separats en creu, i hauria plantat algunes espècies botàniques, com ara el gran lloir. Tanmateix, no es tenen notícies segures en l'apassionant biografia de tan polifacètic i aventurer valencià.